

AVRUPA'DA İSLAM
ve MÜSLÜMANLAR
DANİMARKA ÖRNEĞİ

İsa KUYUCUOĞLU

ESKİ
YENİ
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 29

AVRUPA'DA İSLAM ve MÜSLÜMANLAR
DANİMARKA ÖRNEĞİ

İsa KUYUCUOĞLU

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Kapak Resmi

1894-1895 yılları arasında Kopenhag Şehir Merkezi, göller bölgesinde
Oryantalist stilde inşa edilen, göl veya deniz köşkü anlamındaki *Søpavillon*.
(Resim 25.03. 2016 tarihinde İsmail Kuyucu tarafından çekilmiştir.

Kapak & Mizanpaj
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Nisan 2016

ISBN: 978-605-5978-29-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

AVRUPA'DA İSLAM
ve MÜSLÜMANLAR
DANİMARKA ÖRNEĞİ

İsa KUYUCUOĞLU

Ankara 2016

İSA KUYUCUOĞLU

1982 yılında Selçuk Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü/İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1987 yılına kadar Adana Kozan Ortaokulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak çalıştı. Akademik çalışmalar yapmak amacıyla 1987 yılında gittiği Danimarka'da Arhus Üniversitesi (Arhus Universitet) Din Bilimleri Enstitüsü (Religionsvidenskabeligt Institut)'nde Yüksek Lisans ve Doktora çalışmaları yaptı.

1997 yılında D.E.Ü, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu'nda başladığı öğretim üyeliği görevinden 1998 yılında kendi isteğiyle ayrılarak Danimarka'ya geri döndü ve Arhus Üniversitesi Teoloji Fakülte'sinde din sosyolojisi ve İslam'a Giriş dersleri verdi.

2012 yılında D.E.Ü, İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalında başladığı öğretim üyeliği görevine halen devam etmektedir.

Türkçe, Danca, İngilizce kitap, makale ve çevirileri bulunan yazar evli ve üç çocuk sahibidir.

Vefalı Eşim ve Sevgili Çocuklarıma...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	15
1. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ARKA PLAN	21
1.1. Göç Kavramı	21
1.2. Diaspora	23
1.3. Azınlık ve Çoğunluk Kategorileri	27
1.4. Dini Azınlık	29
1.5. Azınlık-Çoğunluk İlişkilerinde Dinin Rolü	31
1.6. Dini Azınlığın Dış Dünyaya Karşı Tutumu	32
1.6.1. Dış Dünyayı Reddetmek	33
1.6.2. Dış Dünyayı Kabullemek	33
1.6.3. Dış Dünya ile Uyumlu Olmak	34
1.7. Dini Gruplar ve Dış Dünya	35
1.8. Dini Gruplar ve Üyelik İlişkileri	37
1.9. Danimarka'da Din Eksenli Azınlık-Çoğunluk İlişkileri	38
2. TARİHTEN GÜNÜMÜZE AVRUPA-İSLAM DÜNYASI İLİŞKİLERİ	41
2.1. Müslüman Toplumunun Oluşum Sürecinde İlişkiler	41
2.2. İlim ve Kültür Merkezi Olarak Bağdat	45
2.3. Endülüs Örneği	46
2.4. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	50
2.5. İslam'ın Avrupa'ya Etkisi	52
2.6. Avrupa'da İslam Araştırmaları ve Şarkiyatçılık (Oryantalizm)	54
2.7. Sömürgeciliğin Sosyoekonomik ve Kültürel Sonuçları	58
2.8. Yakın Dönemdeki Gelişmeler	59
2.9. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonraki Gelişmeler	62
2.10. İslam Dünyasında Din eksenli Siyasi Akımlar	62
2.11. Sömürgeciliğin Toplumsal ve Siyasi Sonuçları	65

2.12. Müslüman Topluların Batı Tarzı Modernleşmesi.....	66
2.13. 11 Eylül'den Sonraki Gelişmeler	68
2.14. Avrupa İslam'ı mı, Avrupa'da Müslüman Olmak mı?	69
2.15. Danimarka ve İslam Dünyası İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı	78
2.15.1. Tarihte İslam'ı Seçen Danimarkalılar.....	84
3. GÜNÜMÜZDE DANİMARKA ve MÜSLÜMANLAR	87
3.1. Coğrafi ve Toplumsal Konum.....	87
3.2. Demografik Durum ve Siyasi Yapı.....	88
3.3. Dinin Yasal ve Toplumsal Statüsü	91
3.4. İşçi ve Mülteci Göçü	96
3.5. İstihdam Alanları	98
4. ÖRGÜTLENMELER.....	101
4.1. Örgütlenme Dönemleri	101
4.2. Örgütlenme Kriterleri	106
4.3. Dini Yapılanma.....	108
4.3.1. Danimarka Türk Diyanet Vakfı (DTDV).....	117
4.4. Gençlik Yapılanmaları.....	120
4.5. Çatı Kuruluşlar.....	122
4.6. Özel Okullar	124
5. DANİMARKA'DA MÜSLÜMAN OLMAK	129
5.1. Diasporada Müslümanlık.....	129
5.2. Geleneksel Müslümanlıkla Modern Müslümanlık Arasında	132
5.3. Kuşaklararası Fark.....	138
5.4. Ayrımcılıktan Müslüman Karşıtlığına	140
5.5. Çok Kültürlülük	144
6. İSLAM'I SEÇENLER	151
6.1. Demografik Durum	154
6.2. İhtida Kavramı	154
6.3. Din Değiştirme Tipolojisi	158
6.3.1. Toplumsal Bağlam Teorisi	159
6.3.2. Kriz Teorisi	160
6.3.3. Arayış Teorisi	163

6.3.4. Karşılaşma Teorisi.....	170
6.3.5. Etkileşim Teorisi	172
6.4. Tebliğ ve Davet	176
6.5. Dinsel Sosyalleşme	180
6.6. Bağlanma ve Teslimiyet.....	183
6.7. İhtida İşlemleri.....	184
6.8. Din Değişirmenin Sonuçları	186
7. İSLAM ve MÜSLÜMAN KARŞITLIĞI	189
7.1. Tarihsel Arka Plan	190
7.2. Günümüzde Durum	198
7.3. Danimarka'da İslam ve Müslüman Karşıtlığı	200
7.3.1. Siyasi Söylem ve Uygulamalar	201
7.3.2. Sivil Kuruluşlar	208
7.3.3. Medyatik Söylem.....	213
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	219
KAYNAKLAR.....	225

ÖN SÖZ

1960'lı yıllarda “misafir işçilerin”, 1980'li yıllarda “mültecilerin” gelmesiyle çok kültürlü bir yapıya dönüşen Avrupa ülkelerinde Müslümanlar günümüzde gündelik hayatın ayrı düşünülemez bir parçası haline geldi. 1970'li yıllara kadar görece homojen yapıdaki Avrupa toplumlarında insanların farklı din mensuplarıyla karşılaşması çok nadir bir durumken, günümüzde birçok Avrupa ülkesinde muhtelif ulusal ve dinsel kimlikler iç içe girmiştir. Artık birçok Avrupa ülkesinde neredeyse Müslümanların bulunmadığı bir eğitim kurumu, bir çalışma mekânı, camisi veya mescidi bulunmayan büyük bir şehir kalmadı.

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Doğu Avrupa ülkelerinde İslam gündelik yaşamda etkisini artırmış, Arnavutluk ve Bosna-Hersek gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Balkan ülkelerinde Müslümanlar hem kamusal alanda hem de gündelik yaşamda daha görünür hale gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra Pakistan, Hindistan, Irak, İran, Yemen ve Afganistan gibi eski sömürgelerden çok sayıda işçi ve mültecinin geldiği, eski bir sömürge ülkesi olan İngiltere, günümüzde üç milyona yakın Müslümana ev sahipliği yapmaktadır.

Yine eski bir sömürge ülkesi olan Hollanda'ya 1950'lerden sonra Endonezya ve Surinam'dan mülteciler, 1970'li yıllardan itibaren başta Fas ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu ülkelerinden “misafir” statüsünde işçi geldi. Bir milyona yakın Müslüman'ın yaşadığı Hollanda'da Müslümanların genel nüfusa oranı yüzde 4,5'i geçmiştir. Mevcut demografik göstergeler önümüzdeki yıllarda Amsterdam ve Rotterdam gibi büyük şehirlerdeki Müslüman nüfusun yerli halkın nüfusunu geçeceğine işaret etmektedir.

Özellikle Kuzey Afrikalı Müslümanlarla birlikte yaşama konusunda tarihi bir deneyime sahip olan ve günümüzde 6 milyondan fazla Müslümanın yaşadığı Fransa'da Müslümanların genel nüfusa oranı % 10'un üstüne çıkmıştır.

Bu demografik gelişmelerle birlikte Müslümanların kamusal alandaki görünürlüğüyle başlayan İslam ve Müslüman karşıtlığı 11 Eylül olaylarının ardından yeni bir boyut kazanmıştır. Ulusal ve uluslararası sonuçları olan bu gelişmeler, AB ülkelerinde de bir paradigma değişimine yol açtı.

Aydınlanma, özgürlük, eşitlik ve hoşgörünün anavatanı olarak kabul edilen Fransa'da mizah dergisi Charlie Hebdo'nun Ocak 2015'te düzenlediği toplantıya yapılan terör saldırısı Avrupa'daki Müslüman karşıtlığına yeni bir ivme kazandırmıştır. Demokrasi, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi değerleri savunan Avrupa ülkeleri, yeni dönemde sürdürdükleri geleneksel politikaları terk ederek Müslümanlara karşı daha katı politikalar izlemeye başladılar.

Önemli Müslüman nüfusu barındıran Almanya ve Fransa'da genelde tüm göçmenlere ve özelde Müslümanlara karşı yürütülen asimilasyon politikaları nedeniyle Müslüman azınlığın günlük yaşamdaki dini gereksinimlerini karşılamaya matuf doğal talepleri bile bu ülkelerdeki İslam karşıtı kesimler tarafından Avrupa değerlerini protesto olarak algılanmaya ve 11 Eylül terör olaylarından sonra da İslam, şiddet ve terörle özdeşleştirilmeye başlandı.

Önemli bir paradigma değişikliğine yol açan bu gelişmeler ev sahibi toplum bakımından olduğu kadar Avrupa ülkelerindeki Müslüman azınlıklar açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. 11 Eylül terör olaylarının ve 2008 yılında ABD'de başlayıp daha sonra küresel ve ekonomik krize dönüşen gelişmelerin neden olduğu sosyo-ekonomik ve sosyokültürel sorunlar AB ülkelerindeki yöneticilerin ve halkın İslam algısını değiştirmiştir. 1960'lı yıllardan beri göçmenlerin toplumla bütünleşmesinin önemini vurgulayan ve bu konuda çaba harcayan sol kanat ve liberal siyasi partiler bile yeni dönemde asimilasyonun gerekliliğini ifade etmeye ve göçmen haklarını kısıtlamaya yönelik politikalar üretmeye başlamışlardır.

Bu gelişmelerde sadece Müslümanların nüfusunun artmasıyla birlikte kamusal alanda daha görünür olmaları, siyasi partilerin ulusal, dini ve etnik kimlik üzerinden siyaset yapmaları veya Avrupa'da yaşanan mali kriz değil, aynı zamanda 2000'li yıllardan sonra dünyanın değişik ülkelerinde meydana gelen terör olayları da etkili olmuştur.

Almanya, Fransa ve İngiltere gibi büyük bir Müslüman nüfusu barındıran ülkelerde yaşanan gelişmeler, kitabımızın asıl konusu olan Danimarka için de geçerlidir. Artık çok kültürlü bir toplum haline gelmiş olan Danimarka'nın heterojen yapısı ülkedeki belli kesimler tarafından kabul edilmediği gibi, ülkenin geleceği açısından bir tehlike olarak görülmektedir. Devletin resmî din olarak kabul ettiği Evangelik Lütheryan Kilisesi (Evangelisk-Lutherske Kirke)'nden sonra İslamiyet ikinci büyük din, Müslüman toplum ikinci dinî azınlık olmasına rağmen, İslam ve Müslümanların ülkedeki meşruiyeti, özellikle seçimlerden önce siyaset gündeminin önemli maddesi haline getirilmektedir.

Danimarka'da Müslüman karşıtlığının giderek artmasında aşırı sağcı, popülist partilerin izledikleri siyaset ve bazı medya kuruluşlarının yaptıkları yayınlar kadar, Orta Doğu kökenli bazı dernek yöneticileri ve imamların sıradışı açıklamaları etkili olmaktadır. Dernek yöneticileri ve imamların Müslüman çoğunluğun görüşlerini yansıtmayan keskin açıklamalarıyla ülkedeki Müslüman karşıtı güçlerin yaptıkları propaganda, toplumda Müslüman karşıtlığının artması noktasında aynı işlevi görmektedir. Farklı kutuplarda yer alan bu grupların söylem ve davranışları netice itibarıyla toplumda Müslüman karşıtlığını artırmaktadır.

1960'lı yıllardan beri Müslüman azınlığa ev sahipliği yapan Danimarka toplumunda eğitim ve iş hayatında kurulan arkadaşlıklar veya Müslümanlarla Danimarkalılar arasında yapılan evlilikler kanalıyla gerçekleşen etkileşimler sonucunda yerli halktan bazıları İslam'ı seçmektedir. Bu durum Müslüman karşıtı kesimler tarafından, özelde Danimarka'nın ulusal kültürüne ve genelde Hıristiyanlığa karşı bir meydan okuma (challenge/udfordring) olarak algılanmaktadır. Müslüman azınlığın ekonomi, eğitim ve siyaset alanlarında daha görünür hale gelmesinin belli çevreler tarafından tehlike ve tehdit olarak algılanması, hem Müslümanların toplumla bütünleşmesini engellemekte hem de toplumdaki diğer etnosentrik ayrışmaları artırmaktadır.

“Danimarka Özelinde Avrupa'daki İslam ve Müslümanları” konu edinen bu çalışmada öncelikle göç sosyolojisine ilişkin temel kavram ve kuramlar ortaya konulmakta ve daha sonra Avrupa ile İslam Dünyası arasında tarihsel süreçte meydana gelen teolojik ve

sosyopolitik ilişkilerin arka planı ele alınarak, bunun günümüzdeki yansımaları irdelenmektedir. Ülkedeki Müslümanlar tarafından oluşturulan sivil toplum kuruluşlarının ve örgütlenmelerin yapılandırma kıstasları, Müslüman olmayan toplumda Müslüman olmanın yol açtığı farklı sorunlar genç kuşaklar örnekleminde incelenmekte, İslam'ı seçen Danimarkalılar ve son yıllarda artmaya başlayan İslamofobik söylem ve uygulamaların nedenleri analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda “göçmen işçi” statüsündeki birinci kuşak ile ülkeye küçük yaşlarda gelen veya orada doğup büyüyen genç kuşakların din algıları arasındaki farkın hangi noktalarda ortaya çıktığı, Danimarkalıların Müslüman olmalarında belirleyici faktörlerin neler olduğu ve toplumda İslam karşıtlığının nasıl oluştuğu sorularına cevap aranmaktadır.

Doktora çalışmasından sonra başta öğretim üyesi olmak üzere farklı alanlarda yaptığımız eğitim ve öğretim hizmetleri esnasında ülkenin toplumsal yapısını ve bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızın ve diğer ülkelerden gelen Müslüman göçmenlerin yaşadıkları toplumsal süreçleri, ev sahibi ülke yöneticilerinin göçmenlere karşı uyguladığı politikaları ve yerli halkın Müslümanlara karşı tutumunu yakından tanımış olmamız bu çalışmanın motivasyonları arasında yer almıştır.

Çalışma esnasında konu üzerine araştırma yapan akademisyenler ve diğer ilgililerle görüşülmüş, “Danimarka’da Müslüman Olmak” ve “İslam’ı Seçenler” başlığı altındaki bölümler genç kuşaklarla formel ve formel olmayan mülakatlardan elde edilen veriler çerçevesinde yapılan analizlerden oluşmuştur.

Çalışmaya katkı sağlayanların hepsinin isimlerini zikretmek mümkün olmasa da burada bazılarının isimlerini anmadan geçmek ve fasırlık olurdu. Kuramsal çerçevenin netleşmesinde yardımlarını esirgemeyen din sosyologları Prof. Dr. Ole Riis, Kopenhag Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Brian Jakobsen, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. M. Rami Ayas ve aynı fakültede halen görev yapan öğretim üyeleri Prof. Dr. Adil Çiftçi, Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu, Prof. Dr. Hüseyin Yaşar, Öğretim Görevlisi Dr. Bilal Türkyılmaz ve Arş. Gör. Bilal Kartal ilk aklıma gelen isimler. Bunların hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ayrıca mülakat ve görüşme için vakit ayıran dernek yöneticileri, din görevlileri ve diğer kişilere de katkıları için teşekkür etmem gerekiyor. Onların katkıları olmasaydı sanırım çalışmada bazı bölümler yeterince aydınlanmamış olurdu. Kendilerinden değişik biçimlerde destek gördüğüm ve isimlerini burada zikredemediğim değerli hocalarıma, meslektaşlarıma, vefalı dostlara, özellikle Eskiyeşi Yayınevi yetkilisi Hüseyin Nazlıaydın Bey'e, yayınevi çalışanlarına ve Cahit Ezerbolatođlu'na da şükranlarımı sunuyorum.